

”וללוי אמר...”

(שמיני עצרת, שנת תשס”ח - נכתב ע”י הרב משה צוריאל)

מנהג ישראל לקרוא סדר פרשת ”וזאת הברכה” בחג שמיני עצרת. אמנם מפני התרגשות השמחה הגדולה שיש לנו שסיימנו קריאת התורה השנה כדת וכדין, אין לכל אחד מאתנו הפנאי לעיין בכל פסוקי הפרשה. פסוק אחד בה, הנוגע לענין שבט לוי, נראה מוזר על פניו – ”מחץ מתניים קמיו ומשנאיו מן יקומו” (דברים לג, יא).

שואלים אנו, מתי השתתף שבט לוי במלחמה? והרי נפסק ברמב”ם (הלי שמיטה ויובל יג, ב) – ”לפיכך הובדלו [שבט לוי] מדרכי-העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין” (=נחלת שדה וכרם בארץ ישראל). שבט זה היה קודש לתפילה ולימוד תורה, ולא התעסקו בקרב.

מין ראיה ענה על כך כי בכל זאת השתתפו בני לוי במלחמות נוספות, מחוץ לגבולות א”י, כמפורש ברמב”ם (שם, הלכה יא). וכן השתתפו במלחמה להציל ישראל מיד צר. וכך מפורש **ברש”י** כאן, שהחשמונאים שהיו משבט לוי נלחמו נגד היוונים ונגד המתיוונים. [נע”ע פירוש ר’ **עובדיה ספורנו** המבאר שה’ לחם מלחמותיהם נגד זרים הטוענים לשמש בקודש במקום הכהנים, כמו קרח ועוזיהו. אבל אין זה מתיישב עם פשוטו של מקרא שמדובר בהשתתפות פיזית של אנשי לוי במלחמה כפשוטה. ”מחץ מתניים”].

ונתחדש לי אופן חדש להבין מלחמותיהם של בני לוי, נגד הכופרים והמינים שבישראל. הדבר בולט **במיוחד במלחמתם נגד עושי העגל ועובדיו**. כאשר משה רבנו הכריז ”מי לה’ אלי” (שמות לב, כו) ”וואספו אליו כל בני לוי”. זאת אומרת מתוך אוכלוסיה של למעלה מחצי מליון גברים, עמדו לצד משה **פחות מעשרים ושנים אלף איש**, כמספר שבט לוי. [”פחות”, כי מספר זה מציין את בני לוי שמגיל חודש ומעלה (במדבר ג, טו), עת שמנין בני ישראל היה מגיל עשרים ומעלה. כלומר סביר להניח שיש לנכות מהמספר, שליש, ונעמדו לידו רק כחמש עשרה אלף איש. והם שנלחמו בחירוף נפש: ”האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, ואת אחיו לא הכיר, ואת בניו לא ידע” (דברים לג, ט). אם בני לוי היו כולם כשרים ולא עבדו לעגל, כיצד הרגו לקרובי משפחה אלו? עונה רש”י בשם חז”ל, ”אביו” זה אבי אמו [משאר שבט] ישראל, וכן ”אחיו” זה אח חורג, שניהם מאותה האם. וכן בנו ובתו מדובר בחורגים. ודאי כי קשה מאד לאדם להרוג קרובי משפחה כאלו. אבל אם חטאו בכפירה, יצאו מכלל ישראל.

זה דבר פשוט שהנתקפים והנהרגים לא טמנו ידיהם בכיסם, אלא השיבו מלחמה שעה. אין ספק שניסו הללו להרוג את הלויים הקמים עליהם, והיתה בכך סכנת מות לאנשי שבט לוי. ועליהם ממשיד הפסוק ”מחץ מתנים קמיו, ומשנאיו מן יקומו”. כאן לשון ”משנאים” הוא פְּתוּב בתהלים (קלט, כא) ”הלא משנאיך ה’, אשנא, ובתקומיך אתקוטט”. כלומר המורדים בה’.

מצאנו עוד עדות נפלאה למסירות נפשם של אנשי שבט לוי להכחיד את הכופרים בתורת ה’. מסופר בירושלמי (סוטה, סוף פרק א. ומובא ברש”י לדברים י, ו) כי יש סתירה במקרא היכן מת אהרן, במוסרות או בהר ההר? וענו כי כאשר נסתלק אהרן נעלמו ענני הכבוד ובקשו כנענים להתגרות בישראל. ”בקשו ישראל לחזור למצרים, ונסעו לאחוריהן שמונה מסעות (עד שהגיעו שוב למוסרות). ורץ אחריו שבטו של ללוי והרג בהם שמונה משפחות [מפרש ”קרבת העדה” כי הם אותם משבט בנימין שנחסרו שמותיהם במנין השני]. אף הן הרגו ממנו [מבני לוי] ארבע [משפחות, הם בני שמעי, בני עמרם, בני יצהר ועוזיאל] וכו’. אמרו, מי גרם לנו כל הדמים הללו? אמרו על שלא עשינו חסד עם אותו הצדיק [אהרן] והלכו וקשרו לו הספד, וגמלו לצדיק חסד. והעלה עליהם הכתוב כאילו מת [אהרן] שם” עכ”ל הירושלמי.

יש לתמוה מאד :

[א] אדם המפחד מהאויב הכנעני פן יהרוג אותו, והוא נס על נפשו ורוצה לחזור למצרים, מגיע לו מִוֹת? [ב] וצריכים לדעת שהמותקפים לא עמדו בחיבוק ידיים אלא השיבו מלחמה שעה. אף הם הרגו משבט לוי וכמעט חיסלו ארבע משפחות. לפי אומדן רחב, על כל שנים מהנרדפים שנהרגו, הרגו לאחד מהרודפים. הרי זה מחיר כבד! ומדוע הקב"ה לא הגן והציל את הרודפים הצדיקים?

על השאלה הא' - אכן, מצאנו עונש מיתה למי שמסרב לבוא ולרשת את ארץ ישראל!.

על הפסוק "וחמושים יצאו בני ישראל מארץ מצרים" (שמות יג, יח) מבאר רש"י בשם חז"ל כי רק אחד מחמשה יצא, וארבע חמישיות של העם מתו במכת החושך. וזה מבואר יותר ברש"י (שמות י, כב) "ולמה הביא עליהם חושך? שהיו ישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה". זאת אומרת, הם היו "עברים" לאומיים, כמפורש במדרש (ויקרא רבה, לב) שלא שינו שם או לשונם, ולא הזדווגו למצרים ולא גילו סודות ישראל לגוים. **אבל מכאן ועד למסירות נפש לבוא ולרשת לא"י נגד אוכלוסיה עוינת, זה ענין אחר.** ולכן נקראו "רשעים" ולכן ה' הכחיד אותם. כי ההתכחשות למתנת ארץ ישראל היא מרידה בהקב"ה. כך מפורש כמה וכמה פעמים בספר יהושע (פרק כב), וכך גם מפורש בתורה שאמר כלב: "אך בה' אל תמרודו!" (במדבר יד, ט). כי כאן מקבלים אנו עלינו מלכותו של ה'. וזה מפורש בכתובות (קי ע"ב) שהיוצא מכאן כאילו אין לו אלוה. [וכן כתב ר' חיים ויטאל בספרו "עץ הדעת טוב", בסוף פרשת שלח, ד"ה שלח לך אנשים, וכו' יש להקשות, דף קפג]. וכיון ששקול חטא זה ככופר בעיקר, ברור שיש בו עונש מות. ולכן גם דור מרגלים מתו כולם במדבר. אבל רק שבט לוי, שלא השתתפו בעון מרגלים, רק הם לא מתו במדבר והצליחו לעלות כולם לארץ הקודש (בבא בתרא קכא:).

ובענין השאלה השניה, מדוע הקב"ה לא הציל את הצדיקים הרודפים את הנסוגים אחר? התשובה לכך כדי להעמידם בנסיון. אם לא היתה להם שום סכנה בכך, איזו גדולה ופאר יש להם במלחמתם? וזה דומה לכל אלו מישראל לדורותיהם שנהרגו ע"י הגוים בשעת שמד על הדת, וה' לא הציל אותם. זה כדי להוכיח על מעלתם, שאפילו על דעת כך שהקב"ה לא יציל, עשו את הנכון.

[כתב התלמיד. במקום אחר למו"ר שליט"א ראיתי שכתב טעם נוסף לבאר מפני מה ניגפו שבט לוי לפני ישראל במלחמה זו, ולא עמדה להם זכות הקנאה ומסירות נפשם, כמו שעמדה לפנחס שנעשו לו 12 ניסים(!) כדי שלא ימות. [ענין פירוט במדרש תנחומא פרשת בלק סימן כא], וכמו במלחמתם נגד עובדי העגל:

ויש לומר, כי כאן לאחרי מות אהרון, נחסרה בעם מאפיין ומידת אהבת ישראל כמו שהיתה אצל אהרון. קנאה משובחת לפני ה' היא קנאה הנובעת מתוך אהבת ישראל ולא מתוך חימה שפוכה. כמו כן מצאנו אצל האב ואצל הרב, שלא יכה הבן והתלמיד מכת אכזרי, אלא יראה לו פנים כעוסות כלפי חוץ בלבד. כן כתב הרמב"ם –

א. הלכות דעות ב, ג – "וכן הכעס, דעה רעה היא עד למאוד; וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס, ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו, או על הציבור אם היה פרנס, ורצה לכעוס עליהם, כדי שיחזרו למוטב – יִרְאֶה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם, ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו, כאדם שהוא מידמה איש בשעת כעסו, והוא אינו כועס".

ב. ובהלכות תלמוד תורה ב, ב – מְכַנְיִסִין אֶת הַתִּינוּקוֹת לְהַתְלַמֵּד כְּכֵן שֶׁשׁ כְּבֹן שָׁבַע, לְפִי פִּוֵּחַ הַבֵּן וּבְגִין גּוֹפֹ; וּפְחוֹת מִבֶּן שֶׁשׁ, אֵין מְכַנְיִסִין אוֹתוֹ. וּמִכָּה אוֹתָן הַמְלַמֵּד, לְהַטִּיל עֲלֵיהֶן אִימָה. וְאֵינוּ מִכָּה אוֹתָן מִפְּת אוֹיֵב, מוֹסֵר אֶבְרָי; לְפִיכֵךְ לֹא יִכֶּה אוֹתָן בְּשׁוֹטִים וְלֹא בְּמַקְלוֹת, אֶלָּא בְּרִצּוּעָה קְטַנָּה".

ג. וכן כתב הרמח"ל על יסוד זה במסילת ישרים פרק יא – "וְהִנֵּה אֶפְלוּ לְדַבֵּר מִצְוָה הַזְּהִירוֹנוּ ז"ל (ענין שבת קה:); שְׁלֹא לְכַעַס, וְאֶפְלוּ הָרַב עִם תְּלָמִידוֹ וְהָאֵב עִם בְּנוֹ, וְלֹא שְׁלֹא יִיֻסְרוּ, אֶלָּא יִיֻסְרוּ וְיִיֻסְרוּ, אֶדְ מִבְּלִי כְּעַס, כִּי אִם לְהַדְרִיךְ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ הַיְשָׁרָה, וְהַכְּעֵס שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם, יִהְיֶה כְּעַס הַפְּנִים, (כלומר חיצוני שנראה על פניו של אדם) לֹא כְּעַס הַלֵּב.

אם כן, הדבר גרם לכך שהיתה חסרה להם לשבט שלי בקנאתם זו האחרונה, להשיב את הרוצים לחזור למצרים ב"לשם שמיים", ויצאו לקרב גם מתוך חמת זעם וכעס ושנאה מסותרת. בחטא העגל לעומת זו רק מי שהתקיים בו מי לה' - אליי ניגש למשה! וזה היה התנאי – "מי להשם!". ונהפכו מיד למקנאי ה' והותר להם להרוג בישראל העובדים למעגל.

והנה השאלה החצופה ששאל את משה, "בת יתרו מי התיר לך" ולא מצאנו שענה לו, ולא מצאנו שקינא משה ע"כ!

יש לומר על דרך דברינו כאן, שהיא היא שמנעה ממשה רבנו לקנא את קנאת ה' ולפגוע בזמרי, כיון שמשה חשש שמא יהרוג אותו **לא לגמרי לשם שמים**; יתכן מאוד שהשיקול של קידוש-ה' שלו, **יהיו מעורב ברגשי נקמה**, על העלבון האישי שהעליב אותו זמרי. והיות ורק מי שמקנא את קנאת ה' טהורה - "קִנְיָתִי" - הוא זה שרשאי לפגוע בעבריין, ולא מי שעושה זאת מתוך חשבונות אישיים, לכן משה רבינו נמנע מליזום מעשה זה; וגם אם היה בטוח בעצמו שלא יפעל על פי נגיעות אישיות, הרי שעם ישראל יגידו שהרג אותו בגלל העלבון ולא לשם שמים. / כיוצא בו ביאר **הכלי יקר** [יג,טז] במרגלים, מדוע רק על **יהושע** התפלל משה, כדי שלא יאמרו שקינא בתלמידו וידע שהולכים לאבדון, **ולכן שָׁלְחוּ**. כדי למנוע לזות שפתיים הקדים משה תפילה מיוחדת להצילו. ע"כ]

על הפסוק "ובריתך ינצורו" (דברים לג, ט, עיין רש"י) אמרו חז"ל (יבמות עב.) כי אמנם שאר שבטי ישראל לא מלו במדבר, כי חֶסֶרָה רוח צפונית, ומפני השרב הכבד היתה סכנה למול את הילדים. ובכל זאת, שבט לוי שהיו קנאים גדולים לעבודת הקב"ה, חרפו נפשם ומלו את בניהם במדבר. והנה מבאר ר' עובדיה ספורנו: "אע"פ שהיו מתים רבים מהם". וכבר הקשה עליו הרב יהודה קופרמן בהערותיו לספר (מהד' מכללת ירושלים), הרי דרשו חז"ל "וחי בהם, ולא שימות בהם"? ואין מקור בחז"ל לדברי הספורנו בזה. עיי"ש דבריו.

על מעלות נוספות שהיו לשבט לוי, עוד עיין בספרנו "אוצרות המוסר" (ח"א עמ' 664-662) שחברנו בס"ד. כאן חקרנו כאן בהסברת פסוק זה בפרשתנו.

חג שמח.